

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора педагогічних наук,
професора Біди Олени Анатоліївни
на дисертаційне дослідження – Зубко Віти Сергіївни з теми
«Підготовка майбутніх психологів до професійної мобільності в
умовах педагогічного університету»
на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань
01 Освіта / Педагогіка за спеціальністю: 015 – Професійна освіта (за
спеціалізаціями).**

Актуальність теми виконаної роботи та зв'язок із відповідними планами галузей науки. Інтеграція України до загальноєвропейського освітнього простору, кардинальні зміни на ринку праці потребують перегляду традиційних підходів до підготовки фахівців у вищій школі та моніторингу ефективності здійснюваних заходів.

Одним із стратегічних напрямів процесу державотворення в Україні на сучасному етапі є реформування системи вищої освіти. Розвиток ринкових відносин, активний перехід до ринку праці вимагає таких технологій професійної підготовки випускників професійних і вищих навчальних закладів, які дозволили б їм досягти високого рівня конкурентоздатності вже на початку своєї професійної діяльності. Сучасний психолог має не лише володіти професійними знаннями, а й вмінні гнучко пристосовуватися до різних ситуацій, що часто змінюються в професійній діяльності. Водночас, необхідність урівноваження запитів суспільства, загострення конкуренції на ринку праці актуалізує потребу у формуванні професійної мобільності майбутніх фахівців, які володіють розвиненими особистісними якостями і мають спеціальні знання та вміння у сфері професійної діяльності. Практика сучасної ринкової економіки свідчить, що саме конкурентоздатність, професійна мобільність, професіоналізм і компетентність фахівця – це ті якості, від яких залежать життєві й трудові успіхи.

Дисертаційне дослідження «Підготовка майбутніх психологів до професійної мобільності в умовах педагогічного університету» присвячено важливій та актуальній темі, яка на сьогодні недостатньо досліджена і потребує удосконалення теорії і практики підготовки майбутніх психологів.

Актуальність теми підтверджується також і тим, що дисертаційне дослідження виконувалось у межах науково-дослідної теми кафедри психології та соціальної роботи Вінницького державного педагогічного

університету імені Михайла Коцюбинського «Соціально-психологічні особливості самоздійснення особистості в умовах трансформаційних змін» (Державний реєстраційний номер 0120U100295 від 03.02.2020 р.). Тема дисертації затверджена вченою радою Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол №4 від 25.10.2017 р.) та узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол №6 від 28.11.2017 р.).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Представлені в роботі наукові положення та висновки, викладені авторкою, свідчать про цілісність проведеного дослідження, наукову обґрунтованість і достовірність результатів, а також мають теоретичне і практичне значення для підготовки майбутніх психологів.

Дисертантка на високому науковому рівні обґрунтувала вибір теми, визначила мету, завдання, методи дослідження. План роботи логічний і послідовний. Структура дисертації чітка, усі її частини спрямовані на досягнення поставленої мети. Представлений науковий апарат дослідження сприяв розробці алгоритму розв'язання досліджуваної проблеми, на вирішення якої авторкою спрямовано завдання дослідження. Кваліфікаційним є застосування комплексу взаємодоповнюючих методів наукового пошуку. З огляду на тему дослідження дисертантка чітко сформулювала адекватні завданням методи наукового пошуку: теоретичні: метод теоретичного узагальнення, якісного аналізу та синтезу; емпіричні: спостереження, анкетування, тестування, бесіди, експертних оцінок; педагогічний експеримент; методи математичної статистики.

Наукові положення, рекомендації та висновки, які містяться у дисертаційному дослідженні, пояснюються і обґрунтовуються з посиланням на широку джерельну базу, що включає законодавчі документи, наукову і методичну літературу. Аналіз законодавчих актів показав домінування державного підходу до розуміння значущості підготовки майбутніх психологів до професійної мобільності в умовах педагогічного університету. На перший план виходить активна, самостійна особистість з її інтересами, потребами в самореалізації, кар'єрному зростанні, життєвими планами.

Гіпотеза і завдання дослідження є чітко узгодженими.

Аналіз дослідження свідчить, що дисертантка ретельно опрацювала наукову літературу, чітко сформулювала основні положення та висновки проведеного дослідження, отримала результати, які мають теоретичне і

практичне значення, зробивши вагомий внесок у педагогічну науку. Свідченням обґрунтованості наукових положень є достатньо репрезентативна теоретична база, яку становлять узагальнені результати вивчення 302 найменувань.

Зміст анотацій, поданих українською та англійською мовами відображає зміст дисертації та висвітлює суттєві її аспекти та основні положення.

Матеріали дисертації пройшли необхідну апробацію, обговорювалися на наукових конференціях різного рівня (14 тез у матеріалах конференцій).

Найбільш суттєві наукові результати, що містяться в дисертації.

Важливість дисертаційного дослідження полягає в запропонованих рішеннях окресленої проблеми – підготовки майбутніх психологів до професійної мобільності в умовах педагогічного університету. Безпосередньо вперше обґрунтовано педагогічні умови формування готовності майбутніх психологів до професійної мобільності й експериментально перевірено їх ефективність; створено структурно-функціональну модель формування готовності майбутніх психологів до професійної мобільності; розроблено поетапну методику реалізації педагогічних умов формування готовності майбутніх психологів до професійної мобільності.

Нові факти, одержані дисертантом. Важливість дисертаційного дослідження полягає в запропонованих рішеннях окресленої проблеми – підготовки майбутніх психологів до професійної мобільності в умовах педагогічного університету. Безпосередньо *вперше* визначено й обґрунтовано педагогічні умови формування готовності майбутніх психологів до професійної мобільності (використання інтерактивних методів та технологій дистанційного навчання, зорієнтованих на розв'язання професійних завдань; забезпечення умотивованого розв'язання студентами професійно спрямованих ситуаційних завдань під час вивчення фахових дисциплін та різних видів практик; залучення студентів до квазіпрофесійної діяльності з метою активізації спрямованості на професійну мобільність; створення й упровадження навчально-методичного комплексу підготовки майбутніх психологів до професійної мобільності); *створено* структурно-функціональну модель формування готовності майбутніх психологів до професійної мобільності; *розроблено* поетапну методику реалізації педагогічних умов формування готовності майбутніх психологів до професійної мобільності (організаційно-мотиваційний; практично-методичний; рефлексивно-оцінний етапи);

уточнено сутність і структурні компоненти (мотиваційно-аксіологічний, когнітивно-пізнавальний, операційно-технологічний, особистісно-рефлексивний) готовності майбутніх психологів до професійної мобільності; критерії (система ціннісних орієнтацій майбутніх психологів; система професійних знань, на основі яких формується готовність до професійної мобільності; рівень практичної готовності майбутніх психологів до професійної мобільності; сформованість навичок самооцінки власної готовності до професійної мобільності, професійно важливі якості психолога), показники та характеристики рівнів (індиферентний, базовий, продуктивний) готовності майбутніх психологів до професійної мобільності; *дістали подальшого розвитку* форми й методи підготовки майбутніх психологів до професійної мобільності.

Значення для науки і практики одержаних автором результатів.

Практичне значення дослідження полягає в створенні і впровадженні в освітній процес закладів вищої освіти поетапної методики реалізації педагогічних умов формування готовності майбутніх психологів до професійної мобільності; розробленні й використанні в освітньому процесі педагогічного університету навчально-методичного посібника «Підготовка майбутніх психологів до професійної мобільності», програми спецкурсу «Професійна мобільність майбутнього психолога», методичних рекомендацій «Професійна мобільність майбутніх психологів: методи діагностування», де містяться вказівки щодо застосування діагностичних методів, анкети для викладачів педагогічних університетів, які вони можуть використовувати у своїй роботі з метою діагностування й підготовки майбутніх психологів до професійної мобільності.

Результати дослідження **впроваджено** в освітній процес Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка № 06/06 від 03.02.2021 р.), Хмельницького національного університету (довідка № 20-2 від 03.02.2021 р.), Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти (довідка № 34/02-13 від 22.01.2021 р.), Волинського національного університету імені Лесі Українки (довідка № 03-28/04/3277а від 16.12.2020 р.).

Рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації. Представлені в дисертації теоретичні та практичні напрацювання можуть бути використані дослідниками, які опікуються проблемами підготовки майбутніх психологів до професійної мобільності в умовах педагогічного університету; викладачами, які здійснюють підготовку майбутніх психологів, у процесі розробки навчальних програм, створення навчальних посібників, підготовки семінарів, майстер-класів;

здобувачами освіти в процесі виконання індивідуальних навчально-дослідницьких завдань, курсових, магістерських робіт.

Оцінка структури та змісту дисертації. Текст дисертаційного дослідження зв'язний, цілісний, завершений, чітко структурований. Кожен наступний розділ чи підрозділ органічно пов'язаний з попереднім і доповнює його, що сприяло розкриттю теми дослідження, виконанню поставлених завдань, які є досить конкретні та відповідають поставленій меті дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, списку використаних джерел (302 найменування), загальних висновків, додатків. Загальний обсяг дисертації – 271 сторінок, з них 188 – основного тексту. Робота містить 26 таблиць на 6 сторінках, 8 рисунків на 3 сторінках.

У *вступі* розкрито актуальність проблеми, що досліджується. Її методологічна і теоретична основа одержали належне обґрунтування, аргументацію і конкретизацію. Чітко сформульовані мета, об'єкт, предмет, методи дослідження, завдання дослідження, які є досить конкретними та відповідають поставленій меті, викладено наукову новизну й практичне значення одержаних результатів; подано відомості про апробацію та впровадження результатів дослідження; представлено інформацію про публікації за темою дисертації, її структуру й обсяг.

У *першому розділі* на основі узагальнення наукових досліджень з проблеми підготовки майбутніх психологів до професійної мобільності та практики з'ясовано, що ступінь розроблення проблеми не відповідає рівню її теоретичної і практичної значущості. Саме тому необхідно удосконалювати умови для підготовки майбутніх психологів до професійної мобільності під час їхнього навчання в університеті. Водночас доведено, що бакалаврська програма професійної підготовки майбутніх психологів у педагогічних університетах не передбачає ґрунтовної підготовки майбутніх психологів до професійної мобільності, однак вона має для цього значний резерв.

У дослідженні визначено поняття «готовність майбутніх психологів до професійної мобільності» як інтегративну якість особистості, що в умовах високої динамічності суспільних відносин засвідчує внутрішню готовність до якісних змін; виявляється у здатності до швидкого набуття й узагальнення нових професійних знань і вмінь, готовності до прийняття рішень й здатності адаптуватися у разі зміни завдань діяльності практичного психолога, гнучкості поведінки і діяльнісному реагуванні, що забезпечує ефективність і компетентність у всіх напрямках професійної діяльності психолога.

Визначено структуру готовності майбутніх психологів до професійної мобільності у поєднанні чотирьох компонентів: мотиваційно-аксіологічного, когнітивно-пізнавального, операційно-технологічного, особистісно-рефлексивного; критерії готовності майбутніх психологів до професійної мобільності та їх показники: система ціннісних орієнтацій майбутніх психологів (наявність у майбутніх психологів стійкої мотивації до отримання професійно значущих знань; спрямованість на самореалізацію в професійній діяльності; усвідомлення соціальної значущості професії психолога й значущості для нього готовності до професійної мобільності; наявність усвідомленої внутрішньої потреби в професійній мобільності та ціннісного ставлення майбутніх психологів до професійної мобільності); система професійних знань, на основі яких формується готовність до професійної мобільності (повнота засвоєння професійних (теоретичних) знань з фаху; здатність до самостійного розв'язання професійних (психологічних) ситуацій; знання про сутність, зміст професійної мобільності; знання про особливості професійної мобільності майбутніх психологів); рівень практичної готовності майбутніх психологів до професійної мобільності (уміння самостійно оволодівати різними видами професійних знань; ступінь сформованості уміння прогнозувати професійну діяльність та наслідки своїх дій; професійна ініціативність, пізнавальна та творча активність; уміння проектувати власний професійний розвиток, моделювати процес розвитку власної професійної мобільності); здатність до самооцінювання власної готовності до професійної мобільності з метою підвищення її рівня (здатність до рефлексії, уміння оцінити власні професійні й особистісні можливості; сформованість позитивної «Я-концепції»; сформованість навичок самооцінки власної готовності до професійної мобільності з метою її самовдосконалення; професійно важливі якості психолога (відкритість до змін, креативність, гнучкість, довіра до людей і до себе, толерантність, самостійність, цілеспрямованість, комунікативність, здатність до адаптації в колективі, емоційно-вольова готовність до прийняття рішень тощо) та рівні сформованості готовності майбутніх психологів до професійної мобільності: індиферентний, базовий, продуктивний.

У другому розділі дисертаційної роботи за результатами проведення констатувального етапу експерименту виявлено, що студенти мають певний життєвий досвід для аналізу професійної мобільності, однак ця якість не асоціюється в них з майбутньою професійною діяльністю. Серед причин недостатньої сформованості готовності до професійної мобільності

як інтегральної професійно значущої якості в майбутніх психологів є такі: традиційна зорієнтованість вищої освіти психологів лише на фахову підготовку, в результаті розуміння значущості готовності до професійної мобільності знижується; відсутність у значної частини студентів мотивації підготовки до професійної мобільності; відсутність в освітньому середовищі університету належних педагогічних умов для формування готовності майбутніх психологів до професійної мобільності.

Проведене діагностичне обстеження дало змогу зробити висновок про необхідність здійснення педагогічних впливів щодо розширення системи ціннісних орієнтацій майбутніх психологів, збагачення системи їхніх професійних знань, на основі яких формується готовність до професійної мобільності, підвищення рівня практичної готовності студентів до професійної мобільності. Тобто, доведена необхідність розроблення педагогічних умов, моделі, методики реалізації педагогічних умов формування готовності майбутніх психологів до професійної мобільності.

Обґрунтовано педагогічні умови формування готовності майбутніх психологів до професійної мобільності, з-поміж них такі: використання інтерактивних методів і технологій дистанційного навчання, зорієнтованих на розв'язання професійних завдань; забезпечення умотивованого розв'язання студентами професійно спрямованих ситуаційних завдань під час вивчення фахових дисциплін і різних видів практик; залучення студентів до квазіпрофесійної діяльності з метою активізації спрямованості на професійну мобільність; створення й упровадження навчально-методичного комплексу підготовки майбутніх психологів до професійної мобільності.

Розроблена структурно-функціональна модель формування готовності майбутніх психологів до професійної мобільності є цілісною системою, що складається з трьох блоків (теоретико-методологічного, змістово-операційного, діагностувально-результативного) і охоплює мету, завдання, наукові підходи, основні принципіві положення, педагогічні умови, етапи педагогічної роботи, ефективні методи формування означеного феномена, критерії, показники і рівні діагностики, що разом становить повний технологічний цикл.

У третьому розділі представлено описано організацію педагогічного експерименту. Необхідність реалізації мети дослідження, що полягає в розробленні педагогічних умов формування готовності майбутніх психологів до професійної мобільності та експериментальній перевірці методики реалізації цих умов у процесі їхньої професійної підготовки в

педагогічних університетах, визначила особливості організації і проведення експериментальної роботи.

Розроблена поетапна методика реалізації педагогічних умов формування готовності майбутніх психологів до професійної мобільності (організаційно-мотиваційний; практично-методичний; рефлексивно-оцінний етапи) комплексно відображає мету, завдання, принципи, форми й методи розвитку досліджуваної якості. На кожному з цих етапів здійснювалося послідовне впровадження обґрунтованих педагогічних умов формування готовності майбутніх психологів до професійної мобільності.

Розв'язанню завдань усіх етапів методики реалізації педагогічних умов формування готовності майбутніх психологів до професійної мобільності сприяв розроблений і впроваджений спецкурс «Професійна мобільність майбутнього психолога».

Достовірність результатів підтверджується теоретичним обґрунтуванням проведеного дослідження, значною вибіркою респондентів, валідними методиками, поєднанням кількісного та якісного аналізу одержаних емпіричних даних. Таким чином, авторка обрала коректну методологію дослідження, експериментально підтвердила заявлену гіпотезу та теоретичні положення.

Експериментальне дослідження проводилося на базі Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Хмельницького національного університету. Всього в експерименті взяли участь 267 студентів та 11 викладачів.

Загальні висновки структуровані, повністю відповідають сформульованим завданням та змісту самої роботи та впливають з її основних положень, чим доводиться, що мета роботи досягнута і всі поставлені завдання виконано.

Отже, після проведення детального аналізу можемо констатувати, що дисертаційна робота Зубко Віти Сергіївни за своїм змістом, стилем викладу і розкриттям основних положень, висновками та результатами опрацювання здобутих експериментальних даних є завершеним самостійним дисертаційним дослідженням.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертації.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Віти Сергіївни Зубко, вважаємо за доцільне висловити окремі зауваження та побажання:

1. Дисертація набула б більшої глибини, якби автором було приділено більше уваги аналізу зарубіжного досвіду дослідження проблеми професійної мобільності.

2. Доречно було б частину таблиць і рисунків, зокрема, що стосуються констатувального етапу експерименту перенести у додатки. Натомість можна було б детальніше описати особливості використання методів діагностики.

3. У підрозділі 2.1 дисертантка представила результати констатувального етапу дослідження, в яких основну увагу звернула на визначення вихідного рівня сформованості готовності майбутніх психологів до професійної мобільності. Представлено досить детально результати діагностики (у відсотках) за кожним компонентом і в цілому. Менш висвітленим залишився процесуальний аспект, який стосується опису застосування діагностичних методик.

4. У дисертації в підрозділі 2.2 дисертанткою визначено й обґрунтовано педагогічні умови формування готовності майбутніх психологів до професійної мобільності, які визначено на основі узагальнення праць з проблеми дослідження. Водночас, вважаємо, що доречним було б у процесі вибору педагогічних умов додатково скористатися експертним опитуванням.

5. Другою педагогічною умовою формування готовності майбутніх психологів до професійної мобільності дисертантка визначила «використання інтерактивних методів і технологій дистанційного навчання, зорієнтованих на розв'язання професійних завдань». Вважаю, що в дисертації варто було більш детально розкрити зміст і специфіку таких технологій як чинника формування готовності майбутніх психологів до професійної мобільності.

6. У тексті роботи наявні мовленнєві і стилістичні огріхи.

Повнота висвітлення результатів в опублікованих працях.

Основні результати дослідження опубліковано у 26 наукових працях, зокрема: 6 статей – у наукових фахових виданнях України, 1 – у закордонному періодичному виданні, 1 стаття у збірнику наукових праць, 14 тез у матеріалах конференцій; 2 монографії (у співавторстві), 1 навчально-методичний посібник, 1 методичні рекомендації.

Зміст, обсяг та кількість друкованих праць відповідають вимогам МОН України щодо публікацій основного змісту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора філософії і надають авторці право публічного захисту дисертаційного дослідження.

Висновок про відповідність дисертації вимогам «Порядку присудження наукових ступенів».

На основі вивчення поданої роботи можна дійти висновку, що дисертаційна робота «Підготовка майбутніх психологів до професійної мобільності в умовах педагогічного університету» є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, що має вагомe теоретичне й прикладне значення для розвитку педагогічної науки, заслуговує позитивної оцінки, відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії (Постанова Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167), а її автор – Зубко Віта Сергіївна – заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 015 Професійна освіта.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор
завідувач кафедри педагогіки та психології
Закарпатського угорського інституту
ім. Ференца Ракоці II

О. А. Біда

Підпис О.А. Біди завіряю.

Зав. відділом кадрів
Закарпатського угорського інституту
ім. Ференца Ракоці II

Г. Рейшлік